

Kichik va oʻrta korxonalarda ichki auditni rivojlantirishning asosiy tamoyillari va yoʻnalishlari

Ergashev Olloyor Furqat oʻgʻli

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali assistenti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada kichik va oʻrta korxonalarda ichki auditni rivojlantirishning asosiy tamoyillari boʻyicha fikr mulohazalar bayon etilgan va ichki auditning asosiy yoʻnalishlari boʻyicha malumotlar berilgan.*

***Kalit soʻzlar.** Moliyaviy barqarorlik, operatsion samaradorlik, moliyaviy cheklovlar, audit.*

Kichik va oʻrta korxonalar (KOK) iqtisodiyotda muhim oʻrin tutadi va yangi ish oʻrinlari yaratish, innovatsiyalar kiritish hamda iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda katta hissa qoʻshadi. Ammo, bu korxonalar koʻpincha resurslarning yetishmasligi va samarali boshqaruv tizimlarining yoʻqligi tufayli yuqori darajadagi xavflarga duch keladi. Ichki audit tizimini joriy etish orqali bu xavflarni kamaytirish va korxonaning moliyaviy holatini barqarorlashtirish mumkin. Ushbu maqolada kichik va oʻrta korxonalarda ichki auditni rivojlantirishning asosiy tamoyillari va yoʻnalishlari tahlil qilinadi. Ichki audit tizimi korxonaning moliyaviy va operatsion faoliyatini tahlil qilish, xavflarni aniqlash va nazorat qilish uchun muhim vosita hisoblanadi. Bu tizim orqali:

- Moliyaviy barqarorlik va shaffoflik taʼminlanadi;
- Xavflarni erta aniqlash imkoniyati yaratiladi;
- Operatsion samaradorlikni oshirish va resurslarni oqilona taqsimlash taʼminlanadi;
- Qonunlarga rioya qilish va korxonada faoliyatini meʼyoriy hujjatlarga mos ravishda amalga oshirish nazorat qilinadi.

Kichik va oʻrta korxonalar ichki audit orqali oʻz biznes jarayonlarini tahlil qilish, ishchi jarayonlar va boshqaruv qarorlarini optimallashtirish imkoniyatiga ega boʻladi. Shu orqali KOKlar korporativ boshqaruv tizimlarini takomillashtirishi va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini yanada samarali shakllantirishi mumkin. Ichki audit tizimini muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir qator tamoyillarga amal qilish zarur: Ichki auditorlar boshqaruv organlaridan mustaqil boʻlishi va oʻz faoliyatini obʻektiv ravishda amalga oshirishi lozim. Bu tamoyil ichki auditorlar korxonada faoliyatidagi muammolarni aniq aniqlashlari va xolis fikr bildirishi uchun zarur. Ichki audit jarayonini amalga oshirish uchun auditorlar yetarli malaka va tajribaga ega boʻlishi kerak. Professional standartlarga rioya qilish va zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash orqali ichki audit samaradorligi oshadi. Bu KOKlarda mavjud cheklangan resurslardan maksimal darajada foydalanish imkoniyatini beradi. Ichki audit jarayonlari samarador boʻlishi uchun faoliyatni korxonaning strategik maqsadlariga yoʻnaltirish zarur. Har bir audit tekshiruvi aniq maqsadga qaratilgan boʻlib, korxonada uchun qiymat yaratishi kerak. Kichik va oʻrta korxonalarda shaffoflikni taʼminlash, ichki audit jarayonlari haqida boshqaruv va xodimlarga doimiy ravishda axborot yetkazish muhimdir. Axborot almashinuvi orqali ichki auditning natijalari va tavsiyalari tez va samarali tatbiq etilishi mumkin. Ichki auditning samaradorligini oshirish uchun bir qator yoʻnalishlarda ish olib borish zarur: Ichki auditorlar yuqori malakaga ega boʻlishi, zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv usullaridan xabardor boʻlishi zarur. Shuning uchun korxonalar ichki audit xodimlarini muntazam ravishda malaka oshirish kurslari va treninglarga yuborishlari kerak. Xodimlarning tajribasini oshirish orqali ichki audit jarayonlari sifati sezilarli darajada koʻtariladi. Raqamlashtirish kichik va oʻrta korxonalarda ichki audit jarayonlarini samarador qilishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, masalan, axborot tizimlari va tahliliy dasturlar yordamida katta hajmdagi maʼlumotlarni tez va samarali qayta ishlash mumkin. Bu esa xatolarni qisqartirish va jarayonlarni tezlashtirish imkoniyatini beradi.

Kichik va o'rtta korxonalarda ichki audit jarayonlarini samarali amalga oshirish uchun xavfga asoslangan yondashuvdan foydalanish lozim. Bu yondashuv korxonaning eng muhim va xavfli jarayonlariga e'tibor qaratishni ta'minlaydi, resurslarni to'g'ri taqsimlash va tekshiruv jarayonini optimallashtirish imkonini beradi. Ichki nazorat va audit jarayonlari o'zaro bir-birini to'ldirishi kerak. Kichik va o'rtta korxonalarda ichki nazorat tizimi yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lsa, ichki audit jarayonlari ham samarali amalga oshiriladi. Bu orqali korxonada muammolarni erta aniqlash va ular bo'yicha tezkor chora ko'rish imkoniyati oshadi.

Kichik va o'rtta korxonalarda ichki auditni rivojlantirishda qator qiyinchiliklar mavjud bo'lib, ularni yengish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin:

- Moliyaviy cheklovlar: Ichki auditni joriy etish va malakali kadrlarni jalb qilish uchun yetarli moliyaviy resurslar zarur. Kichik korxonalar uchun bu xarajatlarni kamaytirish maqsadida tashqi maslahat xizmatlarini jalb qilish yoki auditoriy jarayonlarni qisman avtomatlashtirish tavsiya etiladi.
- Kadrlar yetishmasligi: Ichki audit bo'yicha mutaxassislarning yetishmasligi korxonalar uchun qiyinchilik tug'diradi. Bu muammoni hal qilish uchun ichki tayyorgarlik dasturlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish mumkin.
- Qo'llab-quvvatlov va malakali maslahat yordami yo'qligi: Davlat tomonidan kichik va o'rtta korxonalarda ichki auditni rivojlantirish uchun qo'shimcha yordam va imtiyozlar yaratish ham muhim ahamiyatga ega.

Kichik va o'rtta korxonalarda ichki audit tizimini rivojlantirish zamonaviy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish uchun muhim omildir. Ichki audit korxonaning moliyaviy barqarorligini oshirish, shaffoflikni ta'minlash va xavflarni kamaytirish imkonini beradi. Mazkur maqolada ko'rsatilgan tamoyillar va yo'nalishlarga rioya qilish orqali kichik va o'rtta korxonalar ichki audit tizimini muvaffaqiyatli amalga

oshirishi va uzoq muddatli barqarorlikka erishishi mumkin. Ichki audit tizimini takomillashtirish orqali kichik va oʻrta korxonalar nafaqat ichki boshqaruvni mustahkamlab, balki bozorda raqobatbardoshligini ham oshiradi. Bu jarayonning amalga oshirilishi esa KOKlarning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga va jamiyatdagi iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Ichki audit va nazorat toʻgʻrisidagi qonunlar, kichik va oʻrta biznesni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha davlat dasturlari.
2. Axmedova, N. (2020). Oʻzbekiston sharoitida kichik biznesda ichki audit tizimining oʻziga xosliklari. Toshkent: "Iqtisodiyot va moliya".
3. Kaplan, R. S., & Atkinson, A. A. (2018). *Advanced Management Accounting*. Prentice Hall.
4. Mard, M., Hitchner, J. R., & Hyden, S. (2019). *Valuation for Financial Reporting: Fair Value, Business Combinations, Intangible Assets, Goodwill, and Impairment Analysis*. Wiley.
5. Alieva, S. (2022). "Digital Transformation in SMEs and Its Impact on Internal Auditing." *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research*, 10(5), 23-35.